

שאלות הלכתיות במשחק 'פוקימון גו'

'פוקימון גו' הוא משחק המתנהל ע"י הטלפון החכם. מדובר במשחק המבוסס על מציאות רבודה (Augmented Reality), טכנולוגיית מיחשוב אשר מחברת בין דימויים דיגיטליים-וירטואליים לבין תיעוד אמיתי ומציאותי ועכשווי. הפוקימונים הם דמויות דמיוניות מצוירות שלפני עשור שימשו לסרטי ילדים, והיום הם הפכו לחלק ממעין משחק בינלאומי, בו בעזרת מצלמת הטלפון והאיכון הלווייני (GPS) העולם כולו הופך למין מגרש משחקים ענק. לאחר הורדת האפליקציה המתאימה השחקן יכול לראות דרך מצלמת הטלפון החכם שלו צורות וירטואליות (פוקימונים) ש'הונחו' ע"י החברה מנהלת המשחק באזור שבו הוא נמצא, ועליו לתפוס אותן ו'לטפח' אותן, ובשלב מסוים לשלוח אותן להילחם בפוקימונים אחרים. התפיסה נעשית על ידי השלכת "כדור תפיסה" מיוחד על הפוקימון בעזרת הפלאפון. לכל פוקימון יש כמה סוגי תנועות והתקפות והתחמקויות שמופעלות באמצעות לחיצות שונות על מסך הפלאפון. שיבוץ הדמויות במרחב ע"י החברה המנהלת נעשה באופן אקראי, ומציאת הפוקימון נעשית בעזרת רמזים שהמכשיר מספק לשחקנים שמקורו במחשבי החברה בעלת המשחק.

שאלה ראשונה: עקב ההתמכרות וההשתקעות של השחקנים במשחק, בהרבה מקרים שחקנים ניזוקו וספגו פגיעות ממשיות - נהגים גרמו לתאונות דרכים קשות כששיחקו במשחק תוך כדי נהיגה, שחקן 'פוקימון גו' אחד לא הבחין בשלט 'אין מעבר' על קצהו של צוק ונפל מגובה רב ונפצע קשה, ובמקום אחד כנופיית שודדים נהגה להגיע למקומות נטושים בהם הוטמנו פוקימונים ולשדוד שחקנים שהגיעו בעקבות החיפושים שלהם לאזור המבודד והבלתי בטוח ההוא. האם החברה אחראית לנזקים שנגרמו לשחקנים וצריכה לפצותם?

שאלה שנייה: היות ושיבוץ הדמויות במרחב נעשה באופן אקראי, פוקימונים רבים 'הונחו' בשטחים פרטיים, וכאשר זיהו השחקנים שבבית מסוים מוסתר פוקימון הם נכנסו אליו בלא רשות כדי לתפוס את הפוקימון המסתתר. האם בעל הבית יכול לתבוע מהחברה להסיר את הפוקימון הוירטואלי שהונח בשטח הפרטי שלו, מפני שכל זמן שהפוקימון מונח ברשותו נגרם לו נזק על ידי אנשים החודרים אליו בלי רשותו? האם החברה יכולה לפטור את עצמה בטענה שהיא לא הניחה ברשותו שום מפגע מוחשי, ורק בשרתי המחשבים סומן מקום זה 'כאילו' מונח בו פוקימון, ולכן אין עליה חובה להסירו?

שאלה שלישית: האם אדם יכול לתבוע את החברה על הנזקים שנגרמו לרכושו ע"י אחרים בעקבות הצבת פוקימון על ידה בביתו הפרטי?

תשובה לשאלה הראשונה:

בנוגע לשאלה הראשונה, נראה פשוט שאין החברה אחראית כלל לנזקים שנגרמו לשחקנים, מפני שהשחקן יודע שהוא פועל על דעת עצמו ושהוא עלול להסתכן מכך, והוא הביא את הנזק על עצמו, והוא אחראי על מעשיו שהרי הם נעשים בשליטה מלאה שלו.

וביותר מכך מצינו בגמ' (ב"ק מז, ב) שאפילו אם אחד הניח סם המוות לפני בהמת חברו, והבהמה אכלה את הסם ומתה, המניח את הסם פטור מלשלם לבעל הבהמה, מפני שהבהמה לא הייתה צריכה לאכול את הסם, והיא הביאה את הנזק על עצמה במעשיה, בלשון הגמרא 'הוי לה שלא תאכל'. ונלמד קל וחומר בשאלה דנן שמדובר באנשים ולא בבהמות, ולא היה להם להסתכן, והם הביאו את הנזק על עצמם, ואין החברה אחראית כלל לנזקי השחקנים¹.

תשובה לשאלה השנייה:

למרות שהחברה לא הניחה שום מפגע מוחשי ברשות הזולת, וכל פעולותיה נעשים בשרתים הפרטיים שלה, מכל מקום מאחר שברור שעל ידי מעשי החברה נגרם הפסד לבעל הבית הפרטי שבביתו הונח הפוקימון, ואנשי החברה גורמים לו לנזק מפני שעל ידיהם אנשים נכנסים שלא ברשות לנחלתו, לכן תקף בזה הכלל שיש איסור לגרום נזק לחברו כמבואר בגמ' בבא בתרא (כב, א)², שאף שהגורם נזק לחברו ואינו מזיקו באופן ישיר הרי הוא פטור מלשלם, אבל איסור יש בדבר לגרום לאחרים נזק, ועל כן פשוט שיש בזה איסור זה שע"י הנחת הפוקימון הם גורמים הפסד לבעל הבית.

בנוסף לכך, העובר על האיסור ועשה פעולות הגורמות נזק לאחרים אפשר לתבוע אותו בבית דין שישלם את הנזק, וכמבואר בגמ' (ב"ק קיד, א; ב"מ קח, א) שאם מכר קרקע לנכרי אַלָּם כששכנו היהודי חפץ היה לקנותו, כיון שהנכרי עלול להזיק את שכנו מנדין את המוכר עד שיקבל על עצמו לשלם לשכנו כל היזק שיבוא לו ע"י הנכרי. ומכאן למדו הראשונים (עי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף נב וחו"ד סי' ז וח"ה סי' קצד) כי אע"פ שהמזיק בגרמא פטור, מ"מ כל שעשה מעשה שיכול

1 ובפרטי דין זה של מניח סם המוות לפני הבהמה עיין בספרי משפט המזיק ח"א פרק ט סעיף ו.

2 (ועי' בגדרי האיסור להזיק בקהילות יעקב ריש ב"ק, בשו"ת דברי יציב חו"מ סי' סט אות א-ב, בשו"ת משנה הלכות ח"ב סי' קלו ועוד. הוספת העורך י"ק.)

להזיק לאחרים בגרמתו מנדין אותו עד שיסלק הנזק ועד שיקבל על עצמו לשלם כל ההיזקות שייגרמו מחמתו. וכן פסק הרמ"א בשו"ע (חו"מ סי' נה סע' א וסי' שפו סע' ג), ופרטי דין זה נתבאר במשפט המזיק ח"א פרק יד סעיף ט, עיי"ש.

תשובה לשאלה השלישית:

בטרם נבוא להשיב לשאלה זו נקדים בקצרה את כללי דיני גרמא בניזיקין, ובכך נבוא לבירור ההלכה במקרה דנן.

כבר הזכרנו לעיל את הגמ' ב"ב (דף כב) שאין אדם חייב לשלם אלא על נזק ישיר שהוא עשה, ואינו חייב על נזק עקיף שנגרם בעטיו, על פי הכלל 'גרמא בניזיקין פטור'. הנידון בגמרא שם הוא באחד שיש לו סולם המונח בסמוך לשובך של חברו, ונמייה מטפסת על הסולם ואוכלת את הגוזלים הנמצאים בשובך למעלה, ומבואר בגמ' שאין לחייבו על הנזקים שנגרמו לבעל השובך ע"י הנמייה. ואף שלכתחילה אפשר לעכב על בעל הסולם שיסלק את הסולם כדי שלא לגרום את הנזק, שהרי יש איסור להזיק אחרים בגמרא, אבל אם כבר נגרם הנזק אינו חייב לשלם מפני שגרמא בניזיקין פטור. ובגמרא (ב"ק נה, ב) הובאו עוד דוגמאות רבות ל'גרמא בניזיקין' שפטור מלשלם, לדוגמא אחד שפרץ את הגדר ומפני כן ברחו הבהמה ואבדה, שהפורץ את הגדר אינו חייב לשלם על אובדן הבהמה מפני שהנזק נעשה רק בגרמתו ולא באופן ישיר. יש מהפוסקים שהוסיפו עוד, שהוא הדין אם פרץ את הדלת של הבית ומפני כן נכנסו בו גנבים וגנבו את תכולת הבית, אין הפורץ חייב לשלם על הנזקים שגרמו הגנבים (ראה במשפט המזיק ח"א פרק כג סעיף ו).

מאידך, מצינו במקומות אחרים בגמרא שהמזיק חייב על נזקים עקיפים שנגרמו מחמתו, ובגמרא נקרא נזק זה 'גרמי', שהוא יותר קרוב למעשה מזיק בידיים מאשר 'גרמא' ועל כן הוא חייב לשלם. אחת מהדוגמאות שמצינו בגמרא (ב"ק סב, א וק"ז, א) שחייב מדין גרמי הוא המוסר, שישנם אנסים וגנבים המחפשים את ממונו של אדם פלוני ובא אחד והראה להם היכן הוא מונח ובגרמתו הם באו וגזלו את ממונו, שהדין הוא שהמוסר חייב מדין גרמי בניזיקין. ועי' בתרומת הדשן סי' שטו באחד שרצה לגנוב מחברו ובא אחר וגילה לו על פירצה בביתו של חברו שאפשר להיכנס משם כדי לגנובו, וכתב שחייב לשלם כמוסר שחיובו הוא מדין גרמי.

בראשונים ובפוסקים מצינו כמה שיטות מה הם החילוקים בין גרמא שפטור לבין גרמי שחייב, והדברים ארוכים. השיטה המקובלת על רוב הפוסקים הוא שיטת הר"י (המובא בתוס' ב"ב כב ד"ה זאת) והרא"ש (ב"ב פ"ב סי' יז, ב"ק פ"ט סי' יג), שהדבר תלוי באופן יצירת ההיזק, וכדי שהנזק ייחשב גרמי צריך שיתקיימו שלושה תנאים: א. שייגרם הנזק ע"י מעשיו של המזיק בגוף הדבר הניזוק ממש, אבל אם לא נגרם

הנזק ע"י מעשיו ממש - פטור. ב. שיבוא הנזק מיד לאחר עשיית המעשה, אבל אם הנזק בא לאחר זמן - פטור. ג. שבשעת עשיית המעשה יהא ידוע בוודאי שייצא ממנו הנזק, אבל אם אינו ידוע בוודאי - פטור. וראה עוד במשפט המזיק ח"א פרק טז עוד שיטות בפוסקים בהרחבה בעניין זה.

הראשונים שם ביארו שבמקרים שהובאו לעיל שנחשבים גרמא אין בהם התנאים לחייבו מדין גרמי, וכגון בעל הסולם שגרם שהנמייה תאכל את הגוזלים לא עשה מעשה בגוף הגוזלים, וכן בפורץ גדר בפני הבהמה או בפני הגנבים הוא לא עשה מעשה בממון חברו כלל אלא רק בגדר, והנזק נגרם ע"י אחרים, ולכן אין זה נחשב גרמי אלא גרמא בנזיקין ופטור.

והנה לכאורה היה מקום לדמות את מקרה הנחת הפוקימון בבית פרטי לדין גרמא בנזיקין, שזה דומה ממש לבעל הסולם שגרם שהנמייה תזיק את הגוזלים, וכן יש לדמותו לפורץ גדר בפני הבהמה או בפני הגנבים שנחשב גרמא היות שהחברה לא עשתה שום מעשה בגוף הדבר הניזוק, והנזק נעשה ע"י השחקנים לבדם.

אכן נראה לדון, שבאופן שידוע בבירור שהשחקנים יזיקו ממון מסוים כדי להגיע לפוקימון, ולדוגמא כשהפוקימון נמצא בתוך גינה שבחצר שאין אפשרות להגיע אליו בלי לדרוך על הפרחים שבגינה והם יתקלקלו, וגם ידוע בבירור שהשחקנים לא יימנעו מלדרוך על הפרחים ולקלקלם, אזי יש לחייב את החברה מדין גרמי. וכן באופן שהפוקימון מונח בתוך חדר נעול, במקרה שידוע בבירור שהשחקנים יפרצו את הדלת כדי להגיע לתוך החדר לתפוס את הפוקימון, אזי יש לחייב את החברה מדין גרמי. שהרי כבר הובא לעיל שהמוסר שהראה את הדרך לממון חברו לגנבים ומחמתו נגב ממון זה הרי הוא חייב לשלם. והראשונים נתקשו בזה, שהרי המוסר לא עשה מעשה היזק כלל בגוף ממון זה שנגנב, וביאר הרא"ש שם [ונתבארו הדברים בהרחבה במשפט המזיק ח"ב ס' יד] שהיות והאנס כבר 'מחפש' אחרי הממון של פלוני, וידוע לנו שבשעה שיתודע היכן מונח ממון זה לא יוכל אדם בעולם לעכב בעדו מלגנוב ממון זה, על כן מיד כשנתגלה לאנס היכן נמצא הממון הרי זה נחשב כאילו ממון זה 'נשרף' כבר [כלשון הגמ' בב"ק דף קיז 'כמאן דקלייה דמי'], ועל כן כשהמוסר גילה לאנס היכן נמצא הממון זה נחשב כאילו עשה מעשה היזק בגוף ממון זה, כיון שעד עתה היה הממון 'משומר' וע"י שגילה לאנס היכן מונח ממון זה נהפך הממון הזה לממון שאינו משומר, והרי זה כמו מעשה בגוף הדבר שהכניס את הממון למצב של אינו משומר. ואינו דומה למניח סולם והנמייה טיפסה על הסולם והזיקה, שהנמייה כבר 'יודעת' היכן נמצאים הגוזלים אלא שאין לה דרך להגיע אליהם, והוא לא עשה מעשה בגוזלים כלל אלא הניח סולם בסמוך אליהם וממילא עלתה שם הנמייה, ומאחר שלא עשה מעשה בגוף הגוזלים על כן זה נחשב גרמא ולא גרמי. אבל

במוסר שהאנסיים כבר מוכנים להזיק ולגנוב, והם רק מחפשים היכן מונח הממון, על כן כשהראה להם היכן נמצא הממון זה נחשב מעשה מזיק בגוף הממון והרי זה גרמי; ומטעם כן זה גם נחשב כאילו הנזק נעשה מיד, שבאותה שעה שנתגלה להם נחשב שהממון כבר נשרף ונתקלקל³.

והנה יש לברר, באופן שיש ממון של חברו בתוך בית מסוים, והאנס מחפש אחר ממון זה, וידוע שבאם יודע לאנס שבבית זה מוטמן הממון שמחפש אחריו הוא יפרוץ את הדלת ויזיק אותה כדי להגיע אל הממון, האם המוסר שגילה לו שהממון מונח בבית זה חייב גם על הנזק של הדלת שנפרצה או לא? ומסתבר שהמוסר חייב גם על פריצת הדלת, שהרי ידע שהאנס לא יבחל בשום אמצעי כדי להגיע לממון שהוא מחפש אחריו, ולפיכך המוסר שגילה לו היכן נמצא הממון עשה גם את כל הממון והרכוש המונע מלהגיע אל הכסף שהוא מחפש אחריו לממון שאינו משומר. וכן מסתבר שאם הממון מונח בתוך כספת, והאנס ישבור את הכספת, אף שהאנס אינו צריך את הכספת אלא הוא צריך רק את הכסף, מ"מ חייב המוסר לשלם על הכספת שנשברה מחמתו.

לאור האמור נראה שעל עצם הנחת הפוקימון ברשות חברו, שבכך שהם גורמים שיבואו השחקנים ויזיקו את רכושו של חברו, על זה לא שייך לחייב את החברה מדין גרמי, שזה דומה למניח סולם והנמייה מטפסת מעצמה ומזקת, שלא עשה מעשה בגוף ממון חברו. אכן לאחר שכבר הניחו פוקימון בבית מסוים, והשחקנים כבר מחפשים אחר הפוקימונים, יש לחייב את החברה על פרסום קיומו של הפוקימון שם מדין מוסר, שלאחר שידוע לנו שיש פוקימונים המונחים בתוך בתים פרטיים, וגם ידוע לנו שישנם שחקנים שמחפשים אחריהם והם מוכנים גם להזיק את כל המונע מבעדם להגיע לעבר הפוקימון שאותו הם מחפשים, נמצא שבכך שהחברה מפרסמת היכן נמצא הפוקימון המבוקש היא גורמת שהשחקנים המחפשים אחריו יבואו ויזיקו את רכושו של בעל הבית, ויש לחייבם מדין גרמי כמו במוסר.

וכל זה דווקא במקרה שידוע שלא יתכן מצב שהשחקנים ימצאו את הפוקימון בלא להזיק את ממונו, וגם ידוע שהם אכן לא יימנעו מלהזיק, אבל במקרה שהם יכולים לתפוס את הפוקימון גם בלא להזיק, אזי אף שבפועל הם הזיקו אין לחייב את בעלי החברה, כיון שזה נחשב רק גרמא בניזקין.

3 וכיסוד זה בהגדרת דין מוסר מבואר עוד בדברי התשב"ץ (ח"א סי' קנו), שכתב לחדש שאף שהכלל הוא ש'אין שליח לדבר עבירה', ואם אחד שלח את חברו להזיק אין המשלח חייב לשלם, מכל מקום אם הוא שולח איש אחד שידוע שבוודאי יזיק את חברו הרי המשלח חייב כמו מוסר, מדין גרמי. והמבואר מזה, שבמוסר ממון חברו לאנסיים ידוע לנו בוודאי שהם יגזלוהו, והרי הוא כמניח ממון ביד הארי שוודאי יאכלנו. אבל בשולח את חברו להזיק אין זה ידוע בוודאי שישמע לו ויעבור על האיסור להזיק, ולכן אין לחייב את המשלח מדין מוסר. וראה עוד במשפט המזיק ח"א בהקדמה לפרק י.